

HISTORIA / HISTORY

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>

e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

KOŚCIOŁY I PARAFIE DIECEZJI ELCKIEJ (CZĘŚĆ 30)

Streszczenie: W artykule scharakteryzowano pod względem historycznym i bibliograficznym ośrodki kościelne w Zelkach (Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej), Żabinie (Narodzenia Najświętszej Marii Panny), Żarnowie (Narodzenia Najświętszej Marii Panny), Żylinach (Matki Boskiej Częstochowskiej) i Żytkiejmach (św. Michała Archaniola).

Słowa kluczowe: Zelki, Żabin, Żarnowo, Żyliny, Żytkiejmy, diecezja elcka, Kościół katolicki

CHURCHES AND PARISHES OF THE DIOCESE OF ELK (PART 30)

Abstract: This article provides a historical and bibliographic overview of the church centers in Zelki (Our Lady of Gietrzwałd), Żabin (Nativity of the Blessed Virgin Mary), Żarnowo (Nativity of the Blessed Virgin Mary), Żyliny (Our Lady of Częstochowa), and Żytkiejmy (St. Michael the Archangel).

Keywords: Zelki, Żabin, Żarnowo, Żyliny, Żytkiejmy, Elk Diocese, Catholic Church

Wstęp

W trzydziestej i ostatniej zarazem części cyklu – *Kościół i parafie diecezji elckiej* – zaprezentowane zostaną ośrodki kościelne w Zelkach (Matki Bożej Gietrzwałdzkiej), Żabinie (Narodzenia NMP), Żarnowie (Narodzenia NMP), Żylinach (Matki Bożej Częstochowskiej) i Żytkiejmach (św. Michała Archaniola). Przy każdym kościele i parafii podawane są, tak jak to było w poprzednich częściach, szczegółowe informacje, np. kiedy dany ośrodek powstał, kto go erygował oraz w jaki sposób jest zbudowana świątynia. Ponadto poszczególne opracowania zawierają informacje o lokalnych cmentarzach i różnych pomnikach nie tylko o charakterze religijnym, ale także pozareligijnym, opisy plebanii (zaplecza socjalnego parafii), wykazy miejscowości lub ulic przynależnych do parafii, zestawienia dotychczasowych proboszczów, informacje o wikariuszach oraz

innych duchownych działających w parafiach. Dowiadujemy się też o ulokowanych tam zakonach (jeśli istnieją) oraz osobach powołanych, wywodzących się z omawianych wspólnot. Bazą bibliograficzną opisów stały się zasadniczo źródła drukowane, prace magisterskie (najczęściej poświęcone parafiom i miejscom kultu) oraz opracowania (literatura przedmiotu) – wykaz bibliografii znajduje się pod każdym hasłem.

Zelki **(Matki Bożej Gietrzwałdzkiej)**

Wieś Zelki istniała już w 1513 r. Oprócz zamku krzyżackiego posiadała agencję pocztową oraz gorzelnię. W 1563 r. Zelki nadano Wolfowi von Heydeckowi. W późniejszym czasie gospodarowali tutaj także Tybowie i Drygalscy, polskie rodziny szlacheckie z Mazowsza. Szkoła w Zelkach powstała w połowie XVI w., a zreorganizowano ją po 1737 r. W tym czasie miejscowość tworzyły dwa majątki: Neuhoff – 304 ha oraz Berghoff – 378 ha. Zelki były w dawnych wiekach odrębną jednostką administracyjną, miały dziedziczny urząd (amt), włączony dopiero w 1918 r. do powiatu giżyckiego. Przed wojną nazwę miejscowości: Selken (niekiedy też Seelken) zniemczono na Neuhoff.

Pierwszy kościół w Zelkach zbudowano w połowie XVI w. W XIX w. z powodu złego stanu technicznego rozebrano go, a w jego miejsce wzniesiono z kamienia polnego i cegły nową świątynię według projektu Karola Fryderyka Schinkla (1844 r.). Kościół ten całkowicie przebudowano po I wojnie światowej. W 1513 r. wierni należeli do kościoła rzymskokatolickiego w Starych Juchach. W dobie protestantyzmu założono w Zelkach zbór ewangelicki. Obejmował on Pańską Wolę, Ranty, Zelki oraz kilka pobliskich folwarków. Po II wojnie światowej i wyjechaniu stąd ewangelików świątynię protestancką w Zelkach przejęli na jakiś czas wyznawcy Polskiego Kościoła Narodowego.

Uzyskanie przez Kościół katolicki świątyni w Zelkach nastąpiło 29 marca 1970 r. decyzją Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Początkowo budynek kościoła został przekazany w administrację parafii Stare Juchy. Samodzielną parafię w Zelkach powołano dopiero 1 marca 1978 r., a dokonało się to na mocy dekretu biskupa warmińskiego Józefa Drzazgi. Obecnie parafia przynależy do dekanatu pw. Świętej Rodziny w Elku.

Kościół w Zelkach jest orientowany, jednonawowy, zbudowany na planie prostokąta o wymiarach 25 m na 17 m, ma 15 m wysokość (do sufitu). Od zachodu na osi nawy głównej usytuowana jest wieża ceglana, mająca ponad 24 m wysokości, otynkowana, z kruchtą i głównym wejściem. Wieża nakryta jest iglicą, zwieńczona kulą i krzyżem.

Wewnątrz świątyni centralne miejsce zajmuje ołtarz główny w kształcie prostopadłościanu, zbudowany z drewnianej mensy i murowanego cokołu. Umieszczono tu tabernakulum o drzwiczkach przyozdobionych winogronami i kłosami. Powyżej tabernakulum widać dużych rozmiarów polichromię przedstawiającą historię

objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie, wykonaną przez Józefa Warzyńskiego. W centrum obrazu na stylizowanym klonie, na obłoku, widnieje postać Matki Najświętszej naturalnej wielkości, w postawie stojącej, z rozłożonymi rękoma, z których wychodzą promienie. Matka Boża ma długie, jasne, rozpuszczone włosy, ubrana jest w białą, spływającą do stóp szatę i niebieski płaszcz spięty pod szyją złotą klamrą. Głowę Niewiasty okala dwanaście gwiazd, a cała postać umieszczona jest w świetlistej mandorli. U dołu sceny, pod drzewem, klęczą ze wzrokiem utkwionym w Najświętszą Maryję Pannę cztery wizjonerki. Ubrane są w stroje wiejskie, a w rękach trzymają różańce. Na drugim planie, po lewej stronie klonu, widnieje kapliczka objawień, natomiast po jego prawej wieża kościoła w Gietrzwałdzie. Pod wizerunkiem umieszczono słowa: „Pokutę czyńcie i odmawiajcie różaniec”. Po lewej stronie polichromii znajduje się drewniany ołtarz, a w nim obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z 2003 r., pod obrazem wyznaczono miejsca na wota. Z boku na ścianie zawieszono obraz św. Antoniego (namalowany w 1996 r. techniką olejną). Z drugiej strony polichromii znajduje się obraz Matki Bożej Gietrzwałdzkiej.

Na ścianach bocznych świątyni widzimy gipsowe stacje Drogi Krzyżowej oraz polichromię (umieszczoną także na suficie), nawiązującą do sakramentów świętych, prawd wiary i Bożych przykazań. Wykonał ją p. Józef Warzyński w 1980 r. Naprzeciw ołtarza głównego umiejscowiono drewniany chór muzyczny, wsparty na sześciu kolumnach. Niestety, dawne organy nie zachowały się; zostały skradzione po II wojnie światowej. Część piszczałek odnaleziono aż w Słupsku. Świątynia została wyposażona w nową ambonkę oraz chrzcielnicę (z drewna świerkowego) w 1996 r. Ściany świątyni zostały obite boazerią do wysokości 1,5 m.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna – pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Talkach. Kaplica powstała w budynku po byłym klubie wiejskim. Jest ona murowana, ma 15 m długości, 10 m szerokości oraz 3 m wysokości (do sufitu). Kaplicę poświęcił ks. Stanisław Kowalski 26 sierpnia 1991 r. Wyposażona została m.in. w drewniane ławki i ołtarz posoborowy, niewielki konfesjonał oraz gobelin przedstawiający Matkę Bożą Częstochowską.

Cmentarz parafialny, położony w niedalekim sąsiedztwie świątyni, powstał w 1971 r. Jego powierzchnia sięga ok. 1 ha i jest otoczony murem z kamienia polnego. W centralnej części cmentarza znajduje się duży drewniany krzyż umocowany na murowanym cokole. W cokole wmurowano tablicę w hołdzie zmarłym spoczywającym na tym cmentarzu, zarówno ewangelikom, jak i katolikom.

Plebania w Zolkach została wybudowana w latach 1978–1979 dzięki staraniom ks. Stanisława Kowalskiego oraz parafian. Jest to budynek murowany, z czerwonej cegły, piętrowy.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1350 katolików, a w 2017 r. – 850. Parafię tworzy dziś kilkanaście miejscowości: Berkowo, Biała Giżycka, Cegielnia Ranty, Franciszkowo, Hejbuty, Nowe Krzywe, Okrągłe, Pamry, Pańska Wola, Płowce, Stare Krzywe, Radzie, Ranty, Rostki, Talki, Zelki, Zudraski.

Od chwili powstania parafii w 1978 r. do 2010 r. funkcję proboszcza pełnił ks. Stanisław Kowalski, a po nim ks. Krzysztof Mulewski (2010–2017), ks. Arkadiusz Brozio (2017–2019), ks. Marcin Nowik (2019–2025) i ks. Marek

Sewastynowicz (od 2025 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Ryszard Gwiazdowski, ks. Arkadiusz Lisowski, s. Tomasz Palczewska MSF, s. Janina Nowak OSB, s. Michaela Szumska CSSF.

A. Wakar, T. Willan, *Giżycko z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1966; J. Kawecki, B. Roman, *Elk. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1970; Z. Cegielka, M. Kawecki, *Monografia gminy Stare Juchy*, Suwałki 1998; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 589–591; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 244; W. Guzewicz, *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 97–103.

Żabin **(Narodzenia Najświętszej Maryi Panny)**

Wies Żabin powstała w pierwszej połowie XVI w. Przywilej lokacyjny otrzymała natomiast 4 czerwca 1562 r. Nazwa tej miejscowości najprawdopodobniej pochodzi od imienia Prusa Sabina (zmieniała się ona później w zależności od ludności zamieszkującej te tereny: po polsku – Żabin, po litewsku – Szabinnen, po niemiecku Schabienen). W 1657 r. wojska tatarskie pustoszą te ziemie, paląc miejscowy kościół i domy mieszkańców. Z tego czasu pochodzi wzmianka o męczeństwie jednego z mieszkańców Żabina (dziadka tamtejszego pastora), który został przez Tatarów ugodzony dzidą i upieczony.

Na początku XVIII w. przez parafię przetoczyła się epidemia dżumy. Po dwóch latach trwania choroby zmarła większa część ludności. Wiele wsi opustoszało na całe lata. Tylko w samym Żabinie zmarło ok. stu osób, przez co, jak donoszą kroniki, „życie w parafii całkowicie zamarło”.

W początkach XIX w. Żabin miał dwie szkoły parafialne (rzecz spotykana w tamtych czasach tylko w miastach): niemiecko-litewską i niemiecko-polsko-litewską. Do pierwszej chodziło 34 dzieci, zaś do drugiej 84 dzieci. Dane te, pochodzące z 1804 r., zawierają także wiadomość, że wśród parafian było 640 osób znających tylko język polski, 566 osób znających tylko język litewski i 1425 osób, dla których można było odprawiać nabożeństwa po niemiecku.

Pierwszy kościół w Żabinie zbudowano między rokiem 1565 a 1570. Zbór erygowano dopiero w 1609 r. Charakterystyczne jest to, że już wtedy pastory w Żabinie mówili trzema językami ze względu na mieszany skład ludności. W 1672 r. powstała nowa świątynia, orientowana, tzn. oś jej biegła od zachodu ku wschodowi. Szczyt wschodni pochodzi z 1745 r., wieża zaś z 1746 r. Ściany kościoła zostały znacznie przebudowane w 1817 r. Tak jak we wszystkich protestanckich budynkach sakralnych, tak i w Żabinie wyposażenie świątyni było skromne. Protestanci odrzucali potrzebę wypełniania swych świątyni różnymi przedmiotami, ograniczali się jedynie do umieszczenia w niej ołtarza z amboną, organów oraz ławek, zachowując surowy charakter zewnętrznego i wewnętrznego wystroju architektonicznego. Z czasów budowli gotyckiej zachowała się jedynie

dolna część murów korpusu oraz wieża; z oryginalnego wyposażenia kościoła – ołtarz z ok. 1680 r.

Po II wojnie światowej kościół został oddany do użytku ludności katolickiej, gruntownie odrestaurowany i wyposażony. Według schematyzmu diecezji ełckiej kanonicznie parafię erygował biskup Józef Drzazga – administrator apostolski – 8 grudnia 1968 r. Inne źródła, zgromadzone w Archiwum Parafialnym w Żabinie, podają natomiast, iż parafię powołano dopiero 12 września 1981 r., choć księgi małżeństw i zgonów prowadzone były od roku 1964, a księga chrztów od 1958 r. Wizytacje kanoniczne parafii odbywały się od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu pw. NMP Matki Kościoła w Gołdapi.

Świątynia parafialna jest orientowana, położona w centrum wsi, na niewielkim wzniesieniu, w obrębie terenu przykościelnego otoczonego płotem z siatki. Fundamenty wzniesiono z kamienia polnego, ściany zewnętrzne i wewnętrzne z cegły palonej, pełnej, na zaprawie wapiennej. Stropy drewniane, tynkowane na podsufitce oraz belkowe, nagie. Kościół, kruchta, zakrystia są jednokondygnacyjne, kryte dachami dwuspadowymi. Wieża o czterech kondygnacjach, kryta dachem czterospadowym.

We wnętrzu Kościoła centralne miejsce zajmuje ołtarz główny, barokowy, z 1684 r., architektoniczny, dwukondygnacyjny, ze zwieńczeniami i uszakami. Kondygnacja dolna trójpolowa, belkowanie wsparte na czterech spiralnych kolumnach, zdobione motywem roślinnym, zakończone głowicami korynckimi. W ołtarzu obraz poświęcony Wniebowzięciu NMP pędzla p. L. Maciszewskiego z Warszawy. Nad obrazem w górnej części ołtarza widnieją główka anioła na tle złocistych promieni. Po obu stronach aniołka, nad rzeźbami św. Jana Chrzciciela i Mojżesza, w eliptycznych ramkach wpisane są synogramy Jezusa. Ponad tymi elementami w zwieńczeniu ołtarza znajduje się krucyfiks. Jest to jedyny element wystroju, starszy od całego wyposażenia świątyni, który pochodzi jeszcze z czasów pierwszego kościoła w Żabinie, zbudowanego w drugiej połowie XVI w. Obok krzyża nad kolumnami z jednej strony rzeźba św. Jana Ewangelisty, a z drugiej świętego bez atrybutu. Na nastawie ołtarza umieszczono pancerne tabernakulum z ozdobnymi drzwiczkami. Cały ołtarz zdobi ornament w formie mięsistego akantu, który otacza nastawę, tworząc uszaki i zwieńczenia.

Na szczególną uwagę zasługuje zabytkowa barokowa ambona z ok. 1684 r., pierwotnie połączona z ołtarzem ewangelickim, dziś stojąca osobno. Umiejscowiona przy drugiej kolumnie po lewej stronie, stoi twarzą do prezbiterium. Wyszła ona najprawdopodobniej z warsztatu snycerskiego Jana Pfeffera z Królewca (podobnie zresztą jak ołtarz). Wykonana została z drewna lipowego i częściowo z drewna sosnowego. Konstrukcja oryginalna na wpust i ćwieki drewniane, wzmacniana klamrami metalowymi i gwoździami. Pola mównicy wydzielają skrzycone kolumny z głowicami korynckimi, ozdobione winoroślą. Podstawa ambony, gzymsy i pola nad rzeźbami figuralnymi dekorowane są stylizowanymi liśćmi akantu. W płycinach między kolumnami znajdują się nisze obwiedzione listwą, tam umieszczono rzeźby figuralne o wysokości 66 cm. Rzeźby przedstawiają Chrystusa Zbawiciela i czterech Ewangelistów. Pierwotnie korpus wsparty był

na rzeźbionych figurach Mojżesza i św. Jana Chrzciciela, które obecnie umiejscowione są w ołtarzu głównym.

Elementem zabytkowym w kościele jest również dzwon, pochodzący z pierwszej połowy XVIII w. (1729 r.), a odlany w warsztacie Mauera w Berlinie. Ma on średnicę równą 67 cm, wysokość 60 cm i wagę 180 kg. Ozdobiony jest herbami i napisem fundacyjnym w języku niemieckim. Obecnie pęknięty. Drugi zabytkowy dzwon, jaki znajdował się w kościele, został wywieziony do Niemiec w czasie II wojny światowej.

Całe sklepienie kościoła wznosi się na dwóch rzędach kolumn toskańskich, które wydzielają w kościele trzy nawy. Sklepienie w nawie głównej, o lekkim łagodnym łuku, upiękzone jest skromnie motywami roślinnymi. W części wschodniej namalowany jest krzyż, w części centralnej kielich i winogrona oraz krzyż w części zachodniej sklepienia. Sklepienie w nawach bocznych jest płaskie. Na drugiej kolumnie zawieszony jest obraz Matki Bożej Częstochowskiej, po lewej stronie na pierwszej kolumnie obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa, zaś na drugiej, nad amboną, obraz św. papieża Jana Pawła II. Ozdobne dwa żyrandole, które oświetlają kościół, pochodzą z końca XIX w.

Będąc w kościele, warto też zwrócić uwagę na chór i organy z 1856 r., które umieszczono w zachodniej części budynku, naprzeciwko prezbiterium.

Od strony południowo-zachodniej kościoła stoi przy ogrodzeniu grota z kamieni, wybudowana ok. 1960 r. na cześć Matki Bożej z Lourdes. W późniejszym czasie umieszczono w niej jeszcze figurkę Matki Bożej Fatimskiej.

Na terenie parafii znajduje się w Rogalach kościół filialny z końca XIX w. Przed 1945 r. należał on do wspólnoty ewangelickiej i zboru w Żabinie. Położony jest w pobliżu drogi prowadzącej z Goldapi do Węgorzewa. Zlokalizowano go na wzniesieniu, w obrębie placu otoczonego płotem z siatki. Zbudowany został z czerwonej cegły palonej, pełnej, na zaprawie cementowo-wapiennej; nieotynkowany, przykryty czerwoną dachówką. Kościół jest orientowany, podobnie jak w Żabinie. Ma 24 m długości, 12 m szerokości i ok. 10 m wysokości. Fundamenty i cokolwiek wykonano z kamienia. Budowla na planie prostokąta, z dobudówkami na planie prostokąta: od zachodu wieżą i pomieszczeniem kryjącym schody, od wchodu prezbiterium i zakrystią z sieniami. Wystrój wnętrza kościoła jest skromny. Znajduje się tu m.in. drewniany ołtarz soborowy, tabernakulum pancerne wpuszczone w ścianę oraz drewniane ławki i ambonka. Brak natomiast nastawy ołtarzowej, a organy są zniszczone. Kościół jest pw. św. Apostołów Piotra i Pawła.

Ciekawostką turystyczną w parafii jest piramida w Rapie. Zbudował ją prawdopodobnie z polecenia rodziny Farenheitów Bartel Thorvaldsen, duński rzeźbiarz, przed 1811 r. Miała ona służyć jako rodzinny grobowiec fundatorów. Charakterystyczną cechą budowli jest jej kształt, przypominający starożytne egipskie piramidy, oraz to, że nastąpiło w niej zjawisko naturalnej mumifikacji zwłok.

Plebania to jednopiętrowy budynek z zagospodarowanym poddaszem, murywany, zbudowany w latach dwudziestych XX w., odległy od kościoła o ok. 300 m. W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku dobudowano doń wschodnią część i wymiary jego osiągnęły 15 m długości, 6 m szerokości i 6 m wysokości.

W odległości ok. stu metrów od kościoła na południe znajduje się dawna pastówka, obecnie prywatny dom mieszkalny.

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Korzysta z cmentarza komunalnego, usytuowanego ok. 300 m od kościoła, ogrodzonego siatką, pochodzącego z początków XX w. (najstarsze groby – z I wojny światowej). Powierzchnia cmentarza sięga ok. 1 ha.

W 1997 r. i w 2017 r. do parafii należało ok. tysiąca wiernych, w tym ok. 400 grekokatolików. Współcześnie do parafii Żabin należą następujące miejscowości: Antymeszki, Audyniszki, Jagiele, Jagoczany, Janki, Jany, Klewiny, Maciejowa Wola, Mieduniszki Małe, Mieduniszki Wielkie, Obszarniki, Osieki, Radkiejmy, Rapa, Rogale, Skaliszki, Stare Gajdzie, Ściborki, Uzbale, Węgorapa, Widgiry, Żabin, Żabin Rybacki, Żabin Stary.

Po zakończeniu II wojny światowej opiekę duszpasterską w Żabinie sprawował ks. Nikodem Masłowski (1945–1948). Przyjeżdżał on z Węgorzewa, gdzie był proboszczem, zwykle raz w miesiącu. Od 1948 r. funkcję tę przejął ks. Włodzimierz Boziuk, a po nim od 1954 r. ks. Władysław Surowiec i ks. Stefan Nyc (od 1957 r.). Księża ci mieszkali również poza Żabinem (w Baniach Mazurskich) i przyjeżdżali tu tylko na niedziele i święta. Pierwszym duchownym, który osiadł na stałe w Żabinie, był ks. Tadeusz Błoński – salwatorianin. Urząd rządcy parafii sprawował on w latach 1961–1964. Po nim stanowisko to objęli kolejno: ks. Stefan Nyc (1964–1965), ks. Stanisław Klich (1965–1968), ks. Mieczysław Bębenek (1968–1977), ks. Jerzy Ząbek (1981–1995), ks. Zbigniew Łobaczewski (1995–2000) i ks. Andrzej Domański (od 2000 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Andrzej Drożdżał, ks. Radosław Pańko, s. Anita Harasim FSK, s. Mirosława Harasim FSK.

I. Hrywna, *Życie społeczno-kulturalne Ukraińców na Warmii i Mazurach*, w: *Tożsamość kulturowa społeczeństwa Warmii i Mazur*, pod red. B. Domagały, A. Saksona, Olsztyn 1998, s. 109–117; D. Nawrocka, *Dzieje duszpasterstwa w parafii Żabin w latach 1945–1992*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; J.M. Słoma, *Mazurska piramida i pruskie Ateny*, Gołdap 2002; W. Guzewicz, K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. NMP Matki Kościoła*, Ełk 2011, s. 77–87; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 592–594; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 245.

Żarnowo **(Narodzenia Najświętszej Maryi Panny)**

Żarnowo powstało w połowie XVI w. Do lat pięćdziesiątych XX w. miało status przedmieścia Augustowa, a w związku z tym mieszkańcy posiadali prawo wyboru burmistrza i władz miejskich. Rozwój Żarnowa zahamowały wojny szwedzkie i wycofywanie się Tatarów z bitwy pod Prostkami (1655 r.), którzy doszczętnie złupili i spalili wieś oraz okoliczne miejscowości. W historii Żarnowa ważną datę stanowi rok 1863. Wówczas to bowiem wielu mieszkańców przystąpiło

do powstania styczniowego, przystając do oddziału Józefa Konstantego Ramotowskiego. Za to poparcie po upadku powstania wiele osób skazano na Syberię. Mieszkańcy Żarnowa i okolicznych wsi brali także żywy udział w tworzeniu na tych terenach Polskiej Organizacji Wojskowej oraz Suwalskiego Pułku Strzelców.

Przed II wojną światową mieszkańcy Żarnowa postanowili społecznie wybudować kaplicę murowaną. Jednak podczas działań wojennych kaplica została zburzona. Po wojnie tutejsza społeczność chciała ją z powrotem odbudować, ale ówczesne władze nie pozwalały na to.

Myśl o utworzeniu parafii w Żarnowie powstała na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. W 1992 r. biskup Wojciech Ziemia powierzył organizację ośrodka duszpasterskiego w Żarnowie ks. Józefowi Majewskiemu, dotychczasowemu wikariuszowi parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie. Pierwszym zadaniem było znalezienie właściwego placu pod budowę kościoła oraz zebranie materiałów. Prace budowlane rozpoczęto jeszcze tego samego roku. W rok później na Boże Narodzenie odprawiano już pierwszą Mszę św. Po zakończeniu budowy świątyni przystąpiono do wznoszenia plebanii. Kiedy obie inwestycje były już zakończone, dekretem z 30 czerwca 1995 r. biskup Wojciech Ziemia powołał samodzielny ośrodek duszpasterski, a w trzy lata później erygował parafię (15 czerwca 1998 r.). Została ona wydzielona z parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie

W skład zespołu architektonicznego wchodzi kościół oraz plebania. Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żarnowie usytuowany jest w centrum wsi, ok. 250 m od trasy z Augustowa do Elku, w pobliżu kapliczki upamiętniającej poległych powstańców z 1830 r., którą zbudowali Piotr i Łucja Dobkowsy wraz z mieszkańcami miejscowości w 1859 r.¹

Kościół zbudowany został z cegły i kamienia w podmurówce według projektu p. Ewy E. Golińskiej z Augustowa. Jest to jednonawowy kościół na planie prostokąta, z wieżą od strony zachodniej i z zakrystiami od strony północnej i południowej. Całkowita długość kościoła wynosi 24 m, szerokość 10,5 m, wysokość 15 m. Do świątyni prowadzi kilka wejść: główne (od strony wschodniej) i boczne (od strony północnej i południowej). W podziemiach kościoła znajduje się sala spotkań duszpasterskich. Wzdłuż drogi prowadzącej do kościoła wybudowane zostały stacje Drogi Krzyżowej. Zbudowane z kamienia polnego na zaprawie murowanej, w formie kapliczek, z daszkiem dwuspadowym, zwieńczone białym krzyżem i niszą, w której znajdują się gipsowe płaskorzeźby. Uroczystego poświęcenia świątyni dokonał biskup Jerzy Mazur 8 września 2018 r., tj. w święto

¹ Jest ona drewniana, konstrukcji zrębowej, na podmurówce z kamieni polnych, w zaprawie cementowo-wapiennej, oszalowana. Zbudowano ją na planie sześcioboku, nakryto pięciopłóciowym daszkiem ze szczytem wysuniętym nad ścianę frontową. Krawędź deski okapowej nacięta ozdobnie w drobne ząbki. Wnętrze jednoprzestrzenne, oszalowane. W naprożu otworu wejściowego wyrity jest napis: *R.P 1859 D. 15 CZERWCA*, zaś na desce szalunkowej w ścianie frontowej ryt, częściowo nieczytelny napis: *FUND. W 1859 REPER. W 1880 R./ ZA DUSZE RODZICOW I CAŁEJ FAMILIJ/ FUNDATORÓW I DOBRODZIEJÓW /.../ TUTEJSZEJ /.../ TAK ŻYWYCH JAK I/ UMARŁYCH DUSZE ZMÓW 3 ZDRO./ FUN. PIOTR DOBKOWSKI*.

Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Parafia wchodzi w skład dekanatu św. Bartłomieja w Augustowie.

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Żarnowie ma wnętrze o układzie jednonawowym. Przy ścianie głównej prezbiterium znajduje się dębowy ołtarz z sześcioma kolumnami, zaprojektowany i wykonany przez p. Marka Baczewskiego, p. Grzegorza Arciszewskiego i ks. Arkadiusza Orla. Ołtarz postawiono w latach 2012–2013. W jego polu głównym znajduje się obraz Matki Bożej Siewnej, w drewnianej złożonej ramie, autorstwa ks. Józefa Jaśkiewicza, z 1994 r. W tle obrazu widać zabudowania wioski Żarnowo oraz obecny kościół w Żarnowie. Obraz został w 2012 r. poddany renowacji przez p. Annę Kukowską z Białegostoku. Na obrazie wokół głowy Matki Bożej zostało umieszczonych 12 gwiazd z czystego złota oraz ziarna, które sypie Matka Boża, ziarna częściowo mosiężne, częściowo mosiężne pozłacane. W ołtarzu znajduje się także jedno-drzwiczkowe tabernakulum z motywami eucharystycznymi. W mensie ołtarza natomiast umieszczono motyw krwawiącego Serca Pana Jezusa, oplecionego koroną cierniową, oraz symbol pracy na roli – kłosa zbóż. Ołtarz posoborowy i ambonka wykonane zostały z granitu w latach 2013–2014. Z przodu ołtarza widnieje grawer przedstawiający Ostatnią Wieczerzę, a na ambonce – wygrawerowany symbol Ducha Świętego (gołąb). Ołtarz boczny pw. Miłosierdzia Bożego pochodzi z roku 2015. Jest on dębowy, złożony, z czterema kolumnami. Zbudowany został według projektu: Marka Baczewskiego, Grzegorza Arciszewskiego i ks. Arkadiusza Orla. W centrum ołtarza widnieje obraz Jezusa Miłosiernego. Między mensą a obrazem jest przeszklona gablota na wota wdzięczności Matce Bożej – znajduje się w niej kilkanaście srebrnych serc, numizmat srebrno-złoty z Janem Pawłem II, różańce i złote łańcuszki. Są to dary w głównej mierze parafian za otrzymane łaski za pośrednictwem Matki Bożej. W drugim ołtarzu bocznym został przeniesiony i umieszczony sporych rozmiarów krzyż, który wcześniej wisiał nad ołtarzem głównym.

W oknach kościoła znajdują się nowe witraże, wykonane przez firmę p. Godlewskich z Ciechanowca. Przedstawiają one św. Izydora (patrona rolników), bł. ks. Michała Sopoćkę (spowiednika i kierownika duchowego św. s. Faustyny Kowalskiej), Jezusa Miłosiernego i św. s. Faustynę Kowalską (w tle kościół w Łagiewnikach), św. Jana Pawła II, bł. kard. Stefana Wyszyńskiego, bł. Jerzego Popiełuszkę oraz bł. Mariannę Biernacką.

Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny, podparty dwoma filarami i wsparty drewnianą balustradą. Balustrada wykonana została z tralek dwulalkowych. Na chórze znajdują się organy elektroniczne.

Parafia nie posiada własnego cmentarza i korzysta z cmentarzy parafialnych: parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Bargłowie oraz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie.

Przy kościele od strony od południowej znajduje się plebania. Zbudowana została w 1998 r. z cegły na podmurówce kamiennej. Jej wymiary to 13,55 m x 11,45 m. Obiekt jest podpiwniczony, piętrowy, przykryty dachem naczółkowym z blachy.

W 1997 r. i w 2017 r. do parafii przynależało ok. 850 katolików. Zamieszkują oni obecnie sześć miejscowości: Czarny Bród, Turówka, Uścianki, Żarnowo I, Żarnowo II, Żarnowo III. Parafia należy do dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Józef Majewski (1995–2002). Po nim funkcję tę pełnili kolejno: ks. Jan Makowski (2002–2004), ks. Stefan Dmoch (2004–2011), ks. Dariusz Drężek (2011–2012), ks. dr Arkadiusz Orzeł (2012–2015). W 2015 r. po raz drugi proboszczem został ks. Dariusz Drężek. Z parafii pochodzą m.in.: ks. Henryk Ostrowski, s. Agata Koronkiewicz CSL, s. Bernarda Koronkiewicz CSL, s. Jolanta Chodorowska CSL, s. Julita Siedlecka FSK, s. Kinga Zyskowska CSSBVM, s. Teresa Łożowska RM, s. Władysława Maliszewska RM, s. Helena Gorejewska RM, s. Teresa Uklejewska RM.

W. Bohdan, *Augustów i okolice*, Olsztyn 1963; J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1967, s. 13–294; W. Jemielity, *Parafie Augustowa i okolice*, Łomża 1989; W. Batura, A. Makowski, J. Szlaszyński, *Dzieje Augustowa od założenia miasta do 1945*, Suwałki 1997; *Z dziejów chrześcijaństwa w Augustowie*, pod red. J.W. Czartoszewskiego, J.M. Dołęgi, „Episteme” 2(1999); B. Gałęcka, *Działalność duszpasterstwa w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Augustowie w latach 1925–1995*, Warszawa 2000 [mps BUKSW]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Elk 2012, s. 595–597; K. Strugulewski, *Żarnowo przez wieki*, Żarnowo 2013; J. Drozdowska, *XIX-wieczna drewniana kaplica przydrożna w Żarnowie Drugim*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 19(2013), s. 241–254; W. Guzewicz, *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Elk 2016; s. 73–80; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 246.

Żyliny (Matki Bożej Częstochowskiej)

Po raz pierwszy z nazwą Żyliny spotykamy się w połowie XVI w. Była to wówczas sianożęć Ostafa i Hrehora Wołowiczów, właścicieli dóbr Dowspuda. W 1674 r. dawała ona dysponentom 4 sterty siana. W XIX w. sianożęć stała się załącznikiem wsi Żyliny Wielkie i Małe (w późniejszym czasie nazywane Żylinami i Podżylinami). Na początku XIX w. mieszkało tu 29 osób tworzących 5 dymów. Po 1945 r. folwark w Podżylinach upadł, wieś z czasem wymarła i została wchłonięta przez przyległą wieś Żyliny. W 1991 r. parafia zmieniła nazwę na Żyliny dekretem biskupa łomżyńskiego Juliusza Paetza, było to także spowodowane zmianą nazwy wsi przez administrację państwową, w Podżylinach mieściła się już tylko leśniczówka.

Inicjatorem powstania parafii w Żylinach był ks. Stanisław Szczęsnowicz, proboszcz i dziekan suwalski w latach 1914–1929. On też ufundował kościół, który zbudowano w latach 1924–1926. Obiekt ten został przez niego poświęcony, on też odprawił w nim pierwszą Mszę św. 26 sierpnia 1926 r. Kanonicznie parafię erygował biskup Stanisław Łukomski 10 września 1927 r. Jej terytorium

wydzielono z trzech parafii: Bakalarzewa, Raczek oraz Suwałk. Obecnie wchodzi w skład dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach.

Kościół jest drewniany, trójnawowy, o dwuwieżowej fasadzie na rzucie prostokąta, z węższym prezbiterium; powstał z materiałów przywiezionych z byłych koszar carskich w Suwałkach. Długość świątyni wynosi 28 m, szerokość 15 m, wysokość do sklepienia 10 m, a wysokość wież 15 m. Obok kościoła umiejscowiono drewnianą dzwonnice, założoną na rzucie kwadratu, obitą deską szalówką łączoną listwą, z dachem czterospadowym pokrytym blachą ocynkowaną, zakończonym kulą i krzyżem. W dzwonnicy wisi dzwon z 1937 r. o wadze 650 kg. Wysokość dzwonnicy sięga 10 m, a sama budowla pochodzi z 1948 r. Całość zespołu architektonicznego otoczona jest kamiennym murem z cegieł, otynkowanym. Na teren przykościelny prowadzą trzy żelazne bramy: główna (od strony południowej) i dwie boczne (od strony wschodniej i od strony północno-wschodniej).

Wewnątrz kościoła centralne miejsce zajmuje prezbiterium, a w nim ołtarz główny, pochodzący z czasów budowy świątyni. Zrobiony jest z drewna, architektoniczny, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. W głównym polu umieszczono na tle czerwonego płótna zamknięty w złote ramy obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, namalowany na płótnie techniką olejną, z wyszywaną suknią (malowane są jedynie twarze i ręce), zasłaniany jest wykonanym także na płótnie obrazem zdjęcia Pana Jezusa z krzyża. Ornamentyka oszczędna. Obraz flankują dwie pary kolumn, cztery kolumny wsparte na wysokich cokołach dźwigają belkowanie ze zwieńczeniem zamkniętym. Ołtarz w całości pomalowany na białe, a ornamenty złożone. W ołtarzu między kolumnami znajdują się dwie figury: św. Piotra (od strony zachodniej) i św. Pawła (od strony wschodniej), wykonane z masy mozaikowej, polichromowane. W zwieńczeniu ołtarza umieszczono obraz Matki Boskiej Bolesnej, namalowany na płótnie farbami olejnymi, zamknięty w złote ramy w kształcie prostokąta zwieńczonego łukiem. Na szczycie ołtarza usytuowano pozłacany krzyż. Poniżej obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się dobrze zabezpieczone pozłacane jednodrzwiczkowe tabernakulum. Na drzwiczkach umiejscowiono krzyż. Ponad tabernakulum umieszczony jest baldachim wsparty na czterech kolumnach.

W prezbiterium od strony zachodniej umieszczona jest ambona drewniana z daszkiem, pomalowana na białe. Obok ambony stoi chrzcielnica w kształcie kielicha, wykonana z drewna dębowego, biała, złożona. Na zachodniej ścianie prezbiterium wisi obraz św. Andrzeja Boboli, a na ścianie wschodniej (naprzeciwko) obraz bł. Karoliny Kózkówny. Prezbiterium, tak jak i resztę nawy głównej, zdobi delikatny fryz namalowany nad samymi oknami, a w nawie głównej nad samymi łukami, które podtrzymywane są przez filary oddzielające boczne nawy od głównej. W obu ścianach prezbiterium, zachodniej i wschodniej, umieszczone są wejścia prowadzące do zakrystii. Prezbiterium od reszty kościoła oddziela drewniana balustrada.

Ołtarz boczny od strony zachodniej pochodzi z czasów budowy kościoła, jest drewniany, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. Dwie kolumny, wsparte na wysokich cokołach, dźwigają belkowanie i flankują obraz św. Teresy od Dzieciątka Jezus umieszczony w polu głównym, namalowany na płótnie techniką olejną,

zamknięty w złote, proste ramy. W centrum kompozycji św. Teresa trzymająca krzyż, a z obydwu jej stron stoją anioły w białych szatach. W zwieńczeniu ołtarza obraz Serca Pana Jezusa, ma kształt trójkąta o płynnych liniach zakończonych elementami roślinnymi; namalowano go także na płótnie farbami olejnymi, zamknięto w złote ramy w formie prostokąta zakończonego łukiem. Ołtarz w całości pomalowany na białe, a ornamenty złożone.

Ołtarz boczny od strony wschodniej pochodzi również z lat dwudziestych XX w., wykonany z drewna, jednokondygnacyjny, ze zwieńczeniem, taki sam jak ołtarz zachodni. W polu głównym umieszczony został obraz św. Franciszka z Asyżu podtrzymującego Chrystusa na krzyżu, obok postaci anioł trzymający księgę. W zwieńczeniu ołtarza wizerunek Serca Najświętszej Maryi Panny. Oba obrazy namalowane na płótnie farbami olejnymi zamknięte w złote ramy.

Naprzeciw głównego ołtarza umieszczony jest drewniany, wsparty na dwóch filarach chór muzyczny. Na nim ustawiono ośmiogłosowe organy pneumatyczne konstrukcji firmy Wacława Biernackiego z Warszawy, systemu stożkowego, z 1930 r. Świątynia Matki Boskiej Częstochowskiej znana jest lokalnej społeczności jako „Częstochowa Wschodu”. Co roku przybywają tam rzesze pielgrzymów na uroczystości odpustowe 26 sierpnia.

Cmentarz parafialny założono w 1927 r. i z tego też okresu pochodzą najstarsze zachowane na nim nagrobki. Oddalony jest od kościoła o ok. 600 m w kierunku Bakalarzewa. Jego powierzchnia sięga 1 ha. Na cmentarzu pochowani są m.in. dwaj byli proboszczowie parafii: ks. Kazimierz Staniszewski oraz ks. Romuald Olszewski. Cmentarz ogrodzono murem z kamienia polnego.

Plebania usytuowana została w niedalekim sąsiedztwie od kościoła parafialnego, w kierunku północno-wschodnim od niego. Jej budowę rozpoczął w 1990 r. ks. Witold Górski, ówczesny proboszcz parafii. Budynek drewniany o powierzchni użytkowej szacowanej na 435 m², w stylu kanadyjskim, oszalowany, z podpiwniczeniem, kryty blachą ocynkowaną. Plebania pełni jednocześnie funkcję domu parafialnego, w którym znajduje się m.in. siłownia, sauna, sala bilardowo-tenisowa i sala konferencyjna. Na plebanii znajduje się również kaplica pw. Dobrego Łotra z możliwością przechowywania Najświętszego Sakramentu, przy której gromadzi się parafialna wspólnota Dobrego Łotra.

W 1974 r. do parafii przynależało ok. 1100 katolików, w 1997 r. – ok. 800, a w 2017 r. – ok. 600. Do parafii należy dziś 13 miejscowości: Aleksandrowo, Białe, Kropiwno Nowe, Kropiwno Stare, Maryna, Niemcowizna, Orłowo, Płociczno, Podwólczanka, Podwysokie, Sokołowo, część miejscowości Zajączkowo Folwark, Żyliny.

Na przestrzeni lat istnienia parafii urząd proboszcza pełnili kolejno: ks. Józef Nowosadko (1928–1933), ks. Władysław Makowski (1933–1934), ks. Aleksander Bienkowski (1934–1935), ks. Kazimierz Pyszkowski (1935–1946), ks. Bronisław Ksepka (1946–1949), ks. Czesław Łupiński (1949–1952), ks. Antoni Milanowski (1952–1954), ks. Stanisław Trzaska (1954–1957), ks. Dominik Kempisty (1957), ks. Kazimierz Staniszewski (1957–1966), ks. Romuald Olszewski (1966–1970), ks. Władysław Mieszczański (1970–1990), ks. Witold Górski (1990–1993), ks. Antoni Bałtruszewicz (1993–1999), ks. Jan Adaszczyk (1999–2005) oraz

ks. Krzysztof Żbikowski (od 2005 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Albert Interwicz, ks. Sławomir Cimochoński, s. Celestyna Dermont CSAFA, s. Maryla Orchowska FMA.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, pod red. J. Antoniewicza, Białystok 1965, s. 51–134; W. Jemielity, *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990, s. 281, 284; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Żyliny*, „Martyria” 2010, nr 7–8, s. 6, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 598–599; W. Guzewicz, *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Ełk 2014, s. 69–77; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 247.

Żytkiejmy (Św. Michała Archaniola)

Wieś została założona przez osadników litewskich ok. 1550 r., wspomniana w dokumencie z 1554 r. jako *Sittkeimen*. Początek życia religijnego w Żytkiejmach należy wiązać z założeniem zboru ewangelickiego w 1579 r. W tym samym czasie z rozkazu księcia Albrechta Fryderyka zbudowano tutaj świątynię, którą gruntownie przebudowano w 1879 r. Z dawnego założenia obiektu, tj. z początku erygowania zboru ewangelickiego, pochodzi zapewne mur okalający kościół.

W XIX w. napłynęła na te tereny ludność katolicka. Pod względem duszpasterskim opiekowali się nią kapłani z Olecka. Od 1853 r. odprawiali dla niej kilka razy w roku Msze św. w domach prywatnych, a potem w kaplicy poświęconej Zwiastowaniu Najświętszej Maryi Pannie (obecnie nie istnieje). Po II wojnie światowej osiedlili się na tych terenach Polacy, którzy przejęli na swoje potrzeby dawny kościół ewangelicki. W 1952 r. przy kościele w Żytkiejmach zamieszkał na stałe kapłan. Utworzono także stały wikariat parafii Dubeninki. Księgi chrztów, małżeństw i zgonów prowadzone są tu od 1956 r. Parafię kanonicznie erygował biskup Józef Drzazga 20 kwietnia 1972 r. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Filipowie.

Kościół pw. św. Michała Archaniola zbudowany został z kamienia polnego. Nie ma stylu i jest budowlą halową bez wyodrębnionego prezbiterium, bez wieży, z niewielką kruchtą. Nawa główna i prezbiterium nakryte dachem dwuspadowym, apsyda – półkopiłą. Do prezbiterium od wschodu przylega zakrystia na rzucie prostokąta. Długość kościoła wynosi ok. 25 m, szerokość nawy 7 m, grubość murów dochodzi do 0,7 m.

W kościele znajdują się trzy ołtarze: ołtarz główny oraz dwa boczne, wykonane z drewna lipowego. Ołtarz główny jest architektoniczny, koloru białego z elementami czerni, wsparty na dwóch złożonych filarach zwieńczonych fryzem kompozytowym. W nastawie ołtarza mieści się obraz św. Michała Archaniola. Autorem wizerunku jest miejscowy malarz p. Zenon Kraczoj. Ołtarze boczne wykonane są na podobieństwo ołtarza głównego. Po stronie północnej znajduje się tryptyk poświęcony Najświętszemu Sercu Pana Jezusa, w którym umiesz-

czona jest figura Jezusa Miłosiernego (odlew z gipsu polichromowany), a po stronie południowej ołtarz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej wraz z figurą Matki Bożej Fatimskiej (wykonanej z gipsu). Ołtarz posoborowy z płaskorzeźbą Wieczery Pańskiej został wykonany w 2009 r. (stary ołtarz został przewieziony do kaplicy w Skajzgirach). Pomędzy ołtarzami głównym i Najświętszego Serca Pana Jezusa zawieszono krucyfiks, który znajdował się za czasów protestanckich w polu ołtarza głównego. Przy ołtarzu Matki Bożej Niepokalanie Poczętej widnieją obrazy: Jezu ufam Tobie oraz Matki Bożej Częstochowskiej.

Naprzeciwko ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny wsparty na dwóch filarach, a w głębi organy (fisharmonia) pochodzące z czasów współczesnych.

Przy kościele odnaleźć można m.in. pomnik z kamienną tablicą oraz napisem niemieckim: „Zum Gedenken der Toten beiden Weltkriege im Kirchspiel Szittkehmen” i polskim: „Dla upamiętnienia zmarłych w obu wojnach światowych mieszkańców parafii Żytkiejmy”. Tablica została wmurowana w 1997 r. w miejsce zniszczonej przedwojennej, dotyczącej ofiar I wojny światowej. Widniały na niej nazwiska mieszkańców parafii Żytkiejmy.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna pw. Miłosierdzia Bożego w Skajzgirach, oddalona od Żytkiejm o 6 km. Kaplica została urządzona w pomieszczeniach dawnej szkoły podstawowej, którą zakupił dla parafii ówczesny proboszcz ks. Wiesław Bednaruk. Zbudowana została z białej cegły i ma wymiary: długość 20 m, szerokość 10 m, wysokość 3,5 m. W kaplicy znajdują się m.in. ołtarz drewniany, tabernakulum, Droga Krzyżowa, obrazy: Jezu ufam Tobie, Matki Bożej Miłosierdzia i św. Jana Pawła II. Kaplicę poświęcił biskup Wojciech Ziemia w 1993 r.

Cmentarz w Żytkiejmach powstał w 1952 r. Połączony on został z dawnym cmentarzem ewangelickim. Powierzchnia cmentarza wynosi 1,67 ha, ogrodzony jest siatką.

Oprócz wspomnianego cmentarza na terenie parafii znajdują także inne cmentarze. Warto wymienić cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Żytkiejmach. Jest on ogrodzony niskim kamiennym murem. Przy bramie wejściowej znajduje się tablica z napisem w języku niemieckim: „Soldatenfriedhof Szittkehmen 1914–1918. Hier ruhen 116 deutsche und 221 russische Soldaten”. Na drugiej tablicy znajduje się tłumaczenie: „Cmentarz wojenny 1914–1918. Pochowano 116 żołnierzy niemieckich i 221 rosyjskich. Obiekt zabytkowy, prawnie chroniony”. W centralnym miejscu cmentarza umiejscowiona jest duża zbiorowa mogiła, na której stoi krzyż prawosławny. Poza tą mogiłą na cmentarzu jest jeszcze 35 imiennych grobów niemieckich i 5 rosyjskich. Niemieckie pomniki nagrobne mają kształt krzyża, natomiast rosyjskie – pięciokąta. Cmentarz został odnowiony w 1997 r. Inne dwa cmentarze protestanckie znajdują się w Dolinie Żytkiejmskiej Strugi.

Plebania znajduje się w bliskiej odległości od kościoła parafialnego. Jest to budynek murowany, na podmurówce kamiennej, z zagospodarowanym poddaszem. Jej wymiary to: 12 m długości i tyleż samo szerokości. Powstanie obiektu datuje się na rok 1920.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1300 katolików, a w 2017 r. – ok 750. W skład parafii wchodzi obecnie kilkanaście miejscowości: Degucie, Kiekskiejmy, Lenkupie, Łysogóra, Poblędzie, Przesławki, Redyki, Skajzgiry, Wobały, Żerdziany, Żytkiejmy.

Funkcję rządców parafii pełnili: ks. Kazimierz Równy (1947–?), proboszczowie z Dubeninek, ks. Jan Zimolong SVD (1967–1979), ks. Franciszek Starzec (1979–1983), ks. Wiesław Jan Bednaruk (1983–1994), ks. Wacław Karawaj (1994–1995), ks. Mirosław Mścichowski (1995–2002), ks. Jan Chrapowicki (2002–2004), ks. Czesław Król (2004–2009), ks. Marcei Ogar (2009–2014), ks. Aleksander Korczak (od 2014 r.). Z parafii pochodzi m.in. ks. Zbigniew Ołdyński SVD, ks. Tobiasz Stasiński, s. Klaudia Radzewicz, s. Natalia Hołdyńska, s. Ryszarda Wałęjko, s. Daniela Wałęjko.

Gołdap i okolice, pod red. J. Kopciała, Suwałki 1995; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Żytkiejmy*, „Martyria” 2010, nr 6, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012, s. 600–602; *Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 248.

BIBLIOGRAFIA

- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji ełckiej. T. I (Augustów – Janówka)*, Ełk 2024.
- Guzewicz W., *Encyklopedia parafii i kościołów diecezji ełckiej. T. II (Jeleniewo – Ruciane-Nida)*, Ełk 2025.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji ełckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992–2017*, Ełk 2018.
- Guzewicz W., *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Ełk 2014.
- Guzewicz W., *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Ełk 2016.
- Guzewicz W., *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Ełk 2019.
- Guzewicz W., K. Sęk, *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu gołdapskiego pw. NMP Matki Kościoła*, Ełk 2011.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.

